

Webrecensie BMGN 125:1 (2010)

Godrie-van Gils, G., *Vrouwelijke vorming tussen Martha en Maria.*

Katholiek huishoudonderwijs in Noord-Brabant, 1919-1968 (Tilburg:

Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 2008, 225 blz., ISBN 978 90 70641 84 9).

In dit boek wordt het katholieke huishoudonderwijs in Noord-Brabant onderzocht. Het vormt een welkome bijdrage aan de tot op heden schromelijk verwaarloosde geschiedenis van de huishoudschool. Centraal staat de vraag naar de concepten van vrouwelijke vorming en naar de specifiek katholieke aspecten daarvan. Als rode draad fungeert de dichotomie van de bijbelse gezusters Martha en Maria van Bethanië. Martha vertegenwoordigt het dienstbare en zorgzame vrouwbeeld en Maria staat voor algemene ontwikkeling en zelfontplooiing. Als begin van de periodisering is gekozen voor 1919, het jaar waarin het huishoudonderwijs in de nieuwe Wet op het Nijverheidsonderwijs werd opgenomen. Het einde van de periode wordt gevormd door de invoering van de Mammoetwet in 1968, waarmee er formeel een einde kwam aan de huishoudschool.

Aan het eigenlijke onderwerp laat de auteur een uitvoerige voorgeschiedenis voorafgaan. Na een algemene inleiding volgen hoofdstukken over het klassen- en seksespecifieke karakter van het Nederlands onderwijsstelsel vanaf Thorbecke's Wet op het Middelbaar Onderwijs van 1863 en over vrouwbeeld en vrouwelijke vorming in de katholieke cultuur vanaf het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. Ook wordt een interessante schets gegeven van de vele vormen van het huishoudonderwijs vanaf circa 1870. Pas op bladzijde 86 begint het verslag van het eigenlijke onderzoek naar het katholieke huishoudonderwijs in Breda, Tilburg en Eindhoven. In drie hoofdstukken worden achtereenvolgens de opbouw en professionalisering van dit onderwijs van 1919 tot 1940, de periode van aanpassing en improvisatie tijdens de oorlog en de wederopbouw van 1940 tot 1948, en de naoorlogse periode van bloei en geleidelijke inhoudelijke transformatie tot de invoering van Mammoetwet van 1968 beschreven.

De uitvoerige voorgeschiedenis is niet altijd relevant. De auteur bespreekt bijvoorbeeld de eerste feministische golf wel erg uitvoerig. Ongetwijfeld heeft de vrouwenbeweging grote betekenis gehad voor de beeldvorming over de sociale positie van de vrouw in het algemeen, maar van

een concrete, aantoonbare relatie met het katholieke huishoudonderwijs is nergens sprake. Hetzelfde geldt voor de wat later optredende katholieke vrouwenorganisaties. Ook het hoofdstuk over de katholieke cultuur gaat uitgebreid in op allerlei apostolaatswerk, maar een concreet verband met het katholieke huishoudonderwijs wordt niet getoond. Wat kortere, contextuele verwijzingen waren hier toereikend geweest.

Het algemene beeld van het katholieke huishoudonderwijs in Brabant is dat religieuze zustercongregaties op aandringen van de clerus de oprichting, het beheer en de lessen op zich namen. Aanleiding was de wet van 1919, die het huishoudonderwijs, als tweejarig nijverheidsonderwijs aansluitend op de lagere school, officieel erkende en daarmee onder het regiem van de inspectie bracht. Zoals in alle sectoren van het reguliere onderwijs probeerden de uiteenlopende kerkgenootschappen door de oprichting van bijzondere scholen greep te houden op het levensbeschouwelijk karakter. Het is de vraag in hoeverre het katholieke huishoudonderwijs veel verschilde van het niet-katholieke. Het was klassenspecifiek en seksespecifiek in de zin dat het in concreto ging om onderwijs aan arbeidersmeisjes, waarbij hun toekomstige rol als huisvrouw en moeder centraal stond. Deze invulling beantwoordde aan het toenmalige dominante vrouwbeeld, al werd in katholieke kring misschien nog net iets meer de nadruk gelegd op de strategische positie van de moeder voor de overdracht en de continuering van het geloof. Dit kwam expliciet tot uiting in de godsdienstlessen en impliciet in het ‘verborgen leerplan’ van de katholieke, vrouwelijke vorming. De auteur beschikte helaas niet over vergelijkbare studies over andersgezinnd huishoudonderwijs.

Godrie-Van Gils stelt dat er in het huishoudonderwijs in de loop van de jaren vijftig langzaam meer plaats werd ingeruimd voor algemene vorming. Tot dan toe was ook het overheidsbeleid gericht op de dienende taak van met name de arbeidersvrouw en tijdens de wederopbouw was er nog sprake van een officiële ‘gezinspolitiek’ in die zin. Pas daarna kwam er in de leerplannen van het huishoudonderwijs wat meer aandacht voor algemene ontwikkeling, beroepsoriëntatie (vooral gericht op de zorgsector) en voorbereiding op vervolgopleidingen. De auteur wijst erop dat de huishoudschool vóór die tijd vaak fungeerde als een parkeerplaats voor meisjes, die eigenlijk wilden of moesten gaan werken, maar vanwege de leerplicht nog twee jaar naar school moesten. Daarnaast zou dit onderwijs toch ook voor ‘veel’ meisjes, waaronder de auteur zelf, het begin van intellectuele vorming en de basis voor verdere studie zijn geweest. Hoeveel precies blijft onduidelijk.

Veel verbanden in dit boek blijven op het niveau van plausibiliteit

hangen, waar harde conclusies aantoonbare causaliteit vereisen. Een groot probleem, zoals de auteur zelf ook aangeeft, is het beperkte bronnenmateriaal. In de archieven van congregaties en schoolbesturen was weinig te vinden. Een enquête onder een honderdtal oud-leerlingen en -leraressen leverde zeer divers illustratiemateriaal op, maar was veelal te persoonlijk om structurele vragen te kunnen beantwoorden. Het boek geeft een uitvoerige schets van de context en van de ideeëngeschiedenis rond het huishoudonderwijs en een algemene indruk van de inrichting en het verloop daarvan in de drie Brabantse steden. Het is een nuttige studie die vraagt om meer, vooral ook vergelijkend onderzoek.

Jozef Vos, Universiteit Utrecht